

CAPITOLUL 2

Despre serviciile de informații

E greu să pierzi la jocul de cărți atunci când poți vedea ce are în mână adversarul.

În cazul războiului și al politicii, această capacitate de „a vedea cărțile adversarului” a fost întotdeauna de o importanță vitală. Prin urmare, descoperim surprinși că informațiile sunt amintite rareori în numeroase scrieri, altfel influente, despre mari evenimente și campanii militare. Mulți istorici militari cu autoritate reușesc de fapt să evite cu totul acest capitol. În capodopera sa din 1832, *Despre război*, însuși marele Clausewitz tratează informațiile cu o anumită doză de desconsiderare. S-ar putea să fie vorba de rezultatul propriilor sale experiențe din armata prusacă: în campaniile împotriva lui Napoleon, prusacilor le-au lipsit adesea informațiile militare. Concluziile indiferente ale lui Clausewitz, evident la nivel tactic și operațional, par să-și aibă originea în ceea ce numim „ceața războiului”, asta însemnând că, pentru marele teoretician militar, o bună parte din informațiile militare erau în cel mai bun caz îndoielnice și, frecvent, târzii sau greșite.

Ca să fim sinceri, presupunerea lui Clausewitz potrivit căreia surpriza la un nivel strategic prezintă un grad ridicat de imposibilitate este în general adevărată, așa cum demonstrează comasarea trupelor atât înainte de campania de la Moscova din 1812, cât și în deșertul din jurul Kuweitului înainte de primul Război din Golf din 1991. Este într-adevăr dificil să eviți telegrafierea unei intenții ostile atunci când deplasezi spre graniță un milion de oameni. Cu toate acestea, faptul că von Clausewitz neagă cu aroganță meritul informațiilor de a reprezenta un multiplicator de forță și un factor activ în obținerea victoriei este în mod limpede o atitudine eronată și (alături de ignorarea logisticii și a puterii navale) un defect major al presupusei sale analize magistrale a războiului.

În *Précis de l'Art de la Guerre* (Scurt tratat despre arta războiului – 1838), rivalul său, Antoine Henri Jomini nu comite această greșeală și face eforturi să evite căderea în aceeași capcană. Jomini fusese instruit de Napoleon și observase ce mare importanță acordase

împăratul informațiilor prompte și corecte. Jomini nu ne lasă să ne îndoim de valoarea informațiilor, scriind chiar că „informațiile reprezintă una dintre cauzele principale ale marii diferențe dintre teoria și practica războiului”.

Autori moderni, cum ar fi Martin van Creveld și Edward Luttwak, confirmă în termeni clari cât de vitale sunt informațiile în vreme de război. Prin urmare, este iritant faptul că autori de altfel apreciați din domeniul istoriei militare abordează superficial acest aspect. De pildă, măiestrita lucrare *The Campaigns of Napoleon*, de David Chandler, reușește să consemneze în detaliu isprăvile marțiale eroice ale împăratului fără să menționeze aproape deloc informațiile. Tot așa, magistrarele *The Face of Battle*, *Mask of Command* și *The Price of Admiralty*, de John Keegan, nu menționează deloc informațiile în index și prea puțin în cuprinsul textului. Ciudat lucru. Pentru a numi doar doi comandanți de mare succes – George Washington și Napoleon Bonaparte –, marile lor victorii fac și astăzi obiectul celebrărilor naționale: dar rareori este cunoscută proporția în care triumful lor s-a bazat pe o bună funcționare a serviciilor de informații.

E limpede, ceva nu e în ordine în acest sector. De ce consideră autorii politico-militari că activitatea de informații este o Cenușăreasă a registrului marțial?

Ne vin în minte imediat două motive: mai întâi, secretul. Loviturile informative rămân de obicei în umbră. Când ai un as în mânecă, ori adversarul tău idiot joacă cărți având în spate o oglindă, stai liniștit. În felul acesta câștigi. În al doilea rând, informațiile sunt considerate de multă vreme ruda săracă a arsenalului de măsuri de securitate al multor națiuni. Piloții sunt glorificați pentru că sfâșie norii, iar marinarii avansează în carieră comandând vase de război pe mare. Generalii sunt promovați pentru că luptă și câștigă bătălii. Cum anume reușesc acest lucru se uită adesea, ori se trece cu vederea. (Întrebați orice ofițer de stat-major care se ocupă de logistică.)

Și politicienii care au de partea lor un serviciu secret ce le ghidează decizii aparent strălucite tind să nu vorbească despre cât de bine au fost informați atunci când le-au luat; în schimb, preferă să se lăfăie în lumina reflectoarelor. Nu degeaba a spus Sir Alexander Cadogan, subsecretar permanent pentru afacerile externe al Ministerului de Externe britanic între 1938 și 1945, că informațiile reprezintă „dimensiunea lipsă a celei mai mari părți a istoriei diplomatice”.

Această percepție, potrivit căreia informațiile sunt un fel de Cenușăreasă secretă, este întărită de faptul că istoria e plină de greșeli dezastruoase ale activității informative. De la primele atestări

documentare până la numeroasele războaie, mici și mari, din lumea de azi, politicienii și soldații de toate tipurile au fost luați prin surprindere. Cum de au putut fi atât de nesăbuiți acești presupuși lideri inteligenți și bine informați?

Cu toate acestea, „surpriza” este unul dintre principiile cardinale ale războiului. Toate academiile militare și școlile superioare de război din lume le vorbesc elevilor și studenților despre nevoia de a realiza surpriza – și de a te păzi de ea. În pofida acestui aspect, factorii de decizie politici și militari par să fie prinși cu o regularitate previzibilă pe picior greșit. Să fie vorba de prostie sau de viclenia adversarului?

Ambele răspunsuri sunt valabile. Așa după cum toți comandanții militari speră să nu fie luați prin surprindere, potențialii adversari se străduiesc cu fiecare truc și resursă să-și inducă în eroare, să-și păcălească și să-și ia dușmanii prin surprindere. Sun Tzu pune din nou punctul pe i: „Astfel, ceea ce-i dă posibilitatea suveranului înțelept și generalului bine pregătit să lovească, să cucerească și să obțină realizări care nu sunt la îndemâna unui om obișnuit este PREVIZIUNEA.”

Pentru a evita surprizele și pentru a-i surprinde pe inamici, comandanții și politicienii se bazează mai mult decât lasă să se vadă pe informații și pe cei care le colectează. Uneori au succes, alteori nu. De succesul activității de informații depind deciziile luate de politicieni și de militari; același lucru este valabil de cele mai multe ori și atunci când vine vorba de viitorul țării și al poporului lor.

În vreme ce alți profesioniști dintr-o mulțime de domenii iau și ei decizii-cheie, niciunui dintre ei nu-i revine o asemenea responsabilitate și nu este răspunzător într-o măsură la fel de mare de eventualele consecințe dezastruoase. Dacă un bancher face o greșală fatală, economia se prăbușește și oamenii își pierd serviciile și economiile. Dacă un chirurg comite o eroare îngrozitoare, mor unul sau doi pacienți. Dar atunci când un politician, un general, un amiral sau un ofițer de rang înalt al forțelor aeriene gafează în timpul războiului, mor deopotrivă soldați și civili, uneori într-un număr înspăimântător de mare. Ca să dăm un singur exemplu, Hitler și Paulus au trimis în jurul Stalingradului nu mai puțin de un sfert de milion de oameni. Doar cinci mii de indivizi distruși s-au mai întors în 1955 din Rusia. Oare Hitler ar mai fi ordonat Armatei a 6-a să rămână pe poziții dacă ar fi avut informațiile corecte despre planurile generalilor sovietici? Poate și mai grăitor, în 1941 și-ar fi asmuțit oare Hitler legiunile asupra Uniunii Sovietice dacă ar fi știut că aceasta va putea aduna aproape 600 de divizii în următoarele douăsprezece luni? Adică de două ori mai mult decât prevăzuseră consilierii săi.

Un exemplu care-ți dă fiori pe șira spinării este Criza rachetelor cubaneze din 1962, când SUA și URSS s-au aflat în pragul unui război nuclear. Dacă diplomația secretă, de culise, a salvat în toamna aceea lumea de un Armageddon nuclear, serviciile de informații sunt cele care au identificat amenințarea și i-au ajutat pe protagoniști să negocieze ieșirea din acest coșmar.

O activitate de informații de calitate ajută la luarea unor decizii corecte. Proasta calitate a informațiilor conduce invariabil la un dezastru politic și militar. Este un adevăr simplu, atât în cazul propriilor noastre vieți, cât și în cel al afacerilor de stat.

Cu toate acestea, deși informațiile ajută, ele nu pot lua decizii în locul comandanților. Chiar și atunci când sunt confrunțați cu rapoarte limpezi, corecte, la zi și susținute de dovezi obținute din surse directe, istoria ne arată în mod repetat cum niște conducători politici și militari încăpățânați, ambițioși sau prost sfătuiți ignoră pur și simplu dovezile solide de sub ochii lor. Sunt și ei oameni. Nu e nevoie să mergem prea departe pentru a găsi un exemplu izbitor.

În septembrie 1944, generalul „Boy” Browning n-a ținut seama de fotografiile alb-negru ale maiorului Brian Urquhart, în care fusese surprinsă prezența diviziilor SS de Panzere în timp ce erau reechipate în apropiere de Arnhem. În schimb, generalul s-a înfuriat pentru că Urquhart riscase să compromită operațiunea cu avioanele de recunoaștere Spitfire care zburaseră pe deasupra țintei și îl concediasse pe ghinionistul ofițer de informații pe motiv că „era tulburat mintal din cauza stresului și a muncii extenuante”. Abătut, Urquhart a fost escortat în afara cartierului general de un director al serviciilor medicale care avea o expresie feroasă întipărită pe față, apoi trimis într-o permisie de convalescență. Câteva zile mai târziu, soarta unităților de parașutiști a fost pecetluită: au căzut direct în mâinile a două divizii SS de Panzere.

Consecințele ordinelor lui Browning au condus la pierderea catastrofală a Corpului I Aeropurtat britanic din cauza nefericitei Operațiuni Market Garden. Nu s-ar fi întâmplat niciodată așa ceva dacă n-ar fi existat decizia lui Browning (care se pare că s-a bazat în primul rând pe dorința de „a nu fi lăsat pe dinafara acțiunii” atunci când, în mod eronat, încheierea războiului părea să se întrevadă la orizont). Soldații din brigăzile aeropurtate britanice și poloneze au plătit un preț teribil pentru determinarea, îngâmfarea, aroganța și dorința de glorie a lui Browning – numiți-le cum vreți – care i-au motivat refuzul încăpățânat de a admite informațiile corecte pe care personalul serviciului de informații i le-a pus la dispoziție. Comandanții și politicienii sunt, la

urma urmei, doar niște ființe umane supuse greșelii; la fel de lacomi și de ambițioși ca toți ceilalți oameni – adesea chiar mai mult.

După mulți ani, atunci când Urquhart era consilierul superior pe probleme de operațiuni de securitate al secretarului general al Națiunilor Unite, a povestit istoria acelei toamne nefaste din timpul războiului cu un aer trist, dar și plin de umor, încheind astfel: „Dar nu-l învinuiesc prea tare pe generalul Browning; din poziția lui, ce altceva ar fi putut să facă?”*

În general, comandanții politico-militari nu sunt proști. Chiar și cel mai puțin înzestrat intelectual lider național a înțeles întotdeauna că războiul este o problemă care implică cel puțin două tabere și și-a dorit, firește, să facă parte din cea învingătoare. Victoria îi aduce onoruri, bogăție, recompense și aplauzele concetățenilor. Atunci de ce, cu toate aceste stimulente, aproximativ jumătate dintre ei greșesc atât de grav? În marea majoritate a cazurilor, înfrângerea poate fi provocată, printre altele, de lipsa unei cunoașteri a inamicului. Fie dintr-o încredere prea mare în sine, fie din ignoranță, din credulitate sau pur și simplu din incapacitatea de a înțelege faptele, înfrângerile militare sunt invariabil asociate cu înfrângerile serviciilor de informații. În Peninsula Malaya, în 1941, comandanții din Imperiul britanic au crezut că japonezii erau niște asiatici firavi, incapabili să lupte în junglă, ca să nu mai vorbim de folosirea avioanelor de luptă moderne. Astfel că, pentru ei, nu reprezentau aproape deloc o amenințare. Dar comandanții occidentali s-au înșelat.

Ne vine greu să înțelegem cum de li s-a permis unor asemenea raționamente greșite să devină parte din politica militară a națiunii. Prin urmare, trebuie să privim mai îndeaproape mecanismele activității de informații, considerată multă vreme o artă întunecată și misterioasă practică într-un anonim total de bărbați și de femei, departe de lumina reflectoarelor. Să fie oare erorile și eșecurile lor adevăratul motiv aflat în spatele unui număr atât de mare de gafe militare? Cum e posibil ca informațiile culese să fie atât de eronate?

Totuși, n-ar trebui să fim prea surprinși. În pofida importanței lor evidente, guvernele n-au fost decât rareori darnice cu sprijinul acordat operațiunilor de spionaj. Alături de logistică, partenerul său în lupta pentru câștigarea victoriei, activitatea de informații este tratată adesea ca un loc izolat sau ca o vizuină misterioasă în care se ascund niște indivizi deștepți, dar dificili.

* Convorbire privată cu autorul, Cipru, 1975. (n.aut.)

O parte a problemei este reprezentată de faptul că activitatea de informații nu există într-un vid politic sau birocratic. Adevărata ei sarcină este aceea de a comunica adevărul factorilor de decizie, *fie că le place, fie că nu*. Relația dintre furnizorii de informații și orice fel de decidenți ai unei națiuni este prin urmare de o importanță covârșitoare. Ea presupune invariabil o mare doză de curaj moral din partea tuturor ofițerilor de informații atunci când vine vorba de comunicarea unor vești insuportabile.

Deși în democrațiile liberale avem tendința să nu împușcăm mesagerul, la propriu, purtătorii unor vești nedorite pot deveni rapid nepopulari, trezindu-se apoi dați deoparte sau ignorați. În consecință, agențiile de informații sunt tentate să se supună prejudecăților și toanelor stăpânilor lor. La rândul lor, decidenții încearcă de prea multe ori să ciuntească sau chiar să ignore informațiile care nu coincid cu prioritățile lor.

Națiunile tratează această problemă în moduri diferite, reflectând sistemul politic, valorile culturale și propriile nevoi. Stalin a insistat asupra faptului că nu puteau fi adevărate decât informațiile pe care le agreea el, subminând astfel total cea mai mare și mai bună organizație de informații a vremii sale, deoarece un climat caracterizat prin teamă și supunere a golit de sens și a distorsionat la începutul anului 1941 evaluările informative formulate de NKVD. Cabinetul de război al lui Lyndon B. Johnson a apelat în 1968 la o abordare diferită a războiului din Vietnam. Confruntată cu dovezi clare legate de intenția nord-vietnamezilor de a lupta, cu posibilitatea de a fi înfrânți, indiferent de condiții, pentru a-și reunifica țara, conducerea americană a ignorat faptele de sub ochii săi.

Înțelegerea adevărului că informațiile vitale pot fi ignorate sau respinse ca fiind imposibile sau incorecte a obligat serviciile de informații moderne să recurgă la informații tot mai corecte și mai solide. Ținta este forțarea „clienților”, militari sau politici, să recunoască adevărul care sare în ochi. Pentru a realiza acest lucru, serviciile de informații militare de azi s-au transformat într-un sistem desemnat să reducă la minimum erorile și anomaliile.

Procesul transformării informațiilor în intelligence* este cunoscut sub numele de „ciclu informativ”. Este important să înțelegem aceste procese fundamentale ale lumii serviciilor de informații. Numai atunci putem pricepe ce anume a mers prost în trecut și de ce. Numai atunci putem ști ce pot face informațiile și ce nu.

*A se vedea nota de subsol de la pag. 65. (n.red.)